

Önkéntesek bevonása 8-18 évesek természetvédelmi nevelésébe: a Süni táborok 25 éve

Malatinszky Ákos¹, Ádám Szilvia¹, Benicsek Mihály², Bundai Zsófia²,
Fehérvári Bence² és Filó Andrea²

¹ Szent István Egyetem, MKK, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Természetvédelmi és Tájökológiai Tanszék, 2103 Gödöllő, Páter k. u. 1., e-mail: malatinszky.akos@kti.szie.hu

² Pangea Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület
8426 Pénzesgyőr, Béke u. 57.

Összefoglaló: A Süni néven ismertté vált nomád természetismereti táborokat, mint a fenntarthatóságra nevelés nagy múltra visszatekintő eszközeit huszonöt éve, évente más hazai hegyvidéken szervezzük. A táborok gerincét napközbeni komplex szakmai programok és délutáni játékok, manuális jellegű foglalkozások alkotják, amelyeket esti népdaléneklés, beszélgetés és a tábor átívelő keretmese foglal egységes rendszerbe. Módszerünk az egyéni felfedezés ösztönzése, a természet megismertetése és megszerettetése felszabadult hangulatban, közvetlen tapasztalásra építve, minél több kötődést teremtve a résztvevők és a természet között. A szervező és lebonyolító önkéntesek döntő része ebben a közösségben nőtt fel, így hitelesen képviseli nemcsak szakmai, hanem szemléleti és metodológiai oldalról is mindazt, amit e táborok hordoznak. A közös cél érdekében, elkötelezettséggel végzett feladataik felelősségteljesek, vezetésük összetett és a szokványostól eltérő stratégiákat igényel.

Kulcsszavak: környezeti nevelés, tábor, önkéntes, élménypedagógia.

Bevezetés

A környezeti, illetve a fenntarthatóságra nevelési tevékenységek hatékonyságát alapvetően meghatározzák az alkalmazott módszerek típusai, az eszköztár sokfélesége. Huckle & Sterling (1996) felosztása szerint a környezetért végzett nevelés, oktatás (*education for the environment*) a fenntarthatóságra nevelés legfontosabb alapja. Távlati céljai között szerepel a holisztikus szemléleten alapuló kritikus gondolkodás, környezeti tudatosság és problémamegoldó készség kialakítása, a problémák okainak és okozatainak megismertetése, a környezet állapota és minősége iránti érzékenység kialakítása, a társadalmi részvétel erősítése és mindezek elérését szolgáló oktatási stratégiák megalkotása (Vásárhelyi & Victor 2003).

Magyarországon a fenntarthatóság pedagógiája a környezeti nevelés kibővült tartalmára épül, és azzal rendszerként összekapcsolódik a globális nevelés különböző törekvéseinek köre, így része kell legyen többek között az egészségnevelés, a környezet és a természet elemeinek, folyamatainak és összességüknek védelmére, a biológiai és a tájképi sokszínűség megismerésére, a helyi és globális felelősségre és igazságra, valamint a környezeti erőforrásokkal való bölcs, körültekintő gazdálkodásra irányuló nevelés (Wheeler & Bijur 2001).

A fenntartható társadalom megteremtését célzó szemléletformálási programok sikerének egyik kulcskérdése a fiatalok környezettudatos állampolgárrá nevelése, a megfelelő környezeti attitűdök, viselkedésmódok kialakítása. Ebben az életszakaszban formálható legkönnyebben az emberek szokásrendszere (Lehoczky 1999). A környezettudatos gondolkodásmód kialakítását, illetően magatartásformák elsajátítását célzó fenntarthatóságra nevelés nagy múltra visszatekintő informális eszköze hazánkban a természetismereti tábor.

Módszerek

A természetismereti táborok közül hazánkban az egyik legismertebb a Göncöl Társaság által 1986-ban indított és napjainkban a Pangea Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület által szervezett Süni tábor. Ez a 8 és 18 év közötti korosztály aktív részvételével évről évre különböző hegyvidéki helyszíneken megvalósuló nomád természetismereti tábor számos szinten kínál programokat. Legfontosabb szemléletformáló ereje a naponta változó szakmai kirándulásokban rejlik, amelyek botanikai, zoológiai, geológiai, csillagászati, néprajzi, táj- és kultúrtörténeti, gyakorlati túravezetési ismereteket nyújtanak, a tábort átívelő keretmese révén egységes rendszerbe foglalva. Mindezeket kiegészítik a manuális vagy szakmai jellegű játékos foglalkozások, csapatversenyek és a globális, komplex témákról a holisztikus szemlélet kialakításának céljával folytatott beszélgetések. Mintaként számos előzmény, így a Cserkészmozgalom, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Börzsönyi Ornitológiai és Természetvédelmi Táborai és a Göncöl Társaság pénteszgyőri Természet-megfigyelő Háza körül indított táborok szolgáltak.

A táborok keretében, miközben a természettel ismerkednek, a résztvevők azt is megtanulják, hogyan tudják ellátni magukat és közösségben, összhangban élni a természettel. Elsődleges cél a természeti elemek szépségének, ezen keresztül értékének megismertetése és a bolygó iránti felelősségteljesebb szemlélet

elsajátíttatása. A nomád természetismereti tábor kiválóan alkalmas a nagyvárosi szemléletmódtól való elszakadásra. Minden oldalról bemutatja a természeti elemeket, azok részleteit és összefüggéseit egyaránt. A szoros kapcsolat kialakítása érdekében a pozitív emocionális élmények megerősítése jellemzi.

Eredmények

Az 1986 óta megrendezett táborokban évente 75-85 fő vett részt a 8-13 éves (Süni), valamint 35-45 fő a 14-18 éves (Sündörgő) korosztályból. Többen közülük éveken át visszatérő résztvevők, így az elmúlt 25 év során biztosított több, mint 3000 táborozói helyet mintegy 1900 gyermek foglalta el. Számuk az évek során minimálisan fluktuál, az időközben lezajlott jelentős gazdasági, társadalmi és szemléletbeli változások ellenére folyamatosan a befogadóképesség (7 családban 12 fő) felső határáig sikerült feltölteni a létszámot. Mindeközben az alapvető mondanivaló, a nomád jelleg és kis ökológiai lábnyom a mindennapi életvitel drasztikus változásai ellenére fennmaradt, és ma is népszerű a gyermekek körében.

A szervezésben és megvalósításban részt vevő önkéntes segítők száma ugyanakkor jelentős fluktuációt mutatott: egyes években mindössze 15 fő vállalkozott a feladatok ellátására (ami többletterheket, komoly igénybevételt jelentett), míg az utóbbi 5 évben, elsősorban a táborozókból önkéntessé váló és a felnőtt korosztály mellé segítőként beálló mintegy évi 2-3 főnek köszönhetően, stabilan 30 és 35 fő között alakul. A táborok hatása a fenti mellett számos egyéb esetben is tetten érhető a táborozók utóéletében: többekkel a felsőoktatási biológus, illetve természetvédelmi vagy vadgazda mérnöki szakok hallgatói között, különböző társadalmi szervezetek önkénteseként vagy munkatársaiként találkozhatunk, mások a gazdasági élet különböző helyein képviselik a fenntarthatóság eszméit. Az azonban gyakorlatilag minden gyermekre igaz, hogy a táborból hazatérve a család és környezetük életét kisebb-nagyobb mértékben befolyásolják a tanultakkal: új szokásokat vesznek fel és erre tanítják a környezetüket is.

Speciális célok és pedagógiai módszerek

A Süni természetismereti táborokban alapvető pedagógiai célunk minél több kötődést teremteni a gyermekek és a természet között, hogy ismerjenek rá a sokféleségre és arra, hogy a természet minden eleme önmagában és a rendszer részeként is értékes, megóvása fontos, és ébredjen fel bennük az igény a fenn-

tartható társadalom kialakítására, amelynek érdekében tegyenek is lépéseket. Mindez egybecseng a Föld Kartában (<http://www.foldkartaban.hu>) leírtakkal, illetve a kompetencia alapú oktatás elterjedésének szándékával. A következő alapvető kompetenciákat igyekszünk fejleszteni: természettudományos ismeretek, ökológiai gondolkodás; hagyományok, helyi kultúra ismerete; környezeti problémák és lehetséges kezelésük, megelőzésük helyben és globálisan; ember és természet viszonya, összefüggései; a környezettudatos életvezetés elemei; a rendszerben való gondolkodás képessége, igénye; az együttműködés, közösségépítés képessége; felelősségérzet, felelős döntéshozatal; a jövőre irányuló gondolkodás, tervezés. Ezek fejlesztése nem külön-külön történik az egyes programokon, hanem az egész tábori programot úgy állítjuk össze, hogy nevelő hatásaik egymást erősítsék, kiegészítsék. Az érzelmi kötődés megteremtése és megerősítése mellett elsődleges szakmai célunk a táborozók ismereteinek bővítése és azok egységes rendszerben láttatása, hangsúlyosan beillesztve az alap- és középfokú oktatásban elhanyagolt területeket.

A 8–13 éves korú táborozók esetében a szakmai programok legfontosabb célja, hogy a gyerekek közvetlen kapcsolatba kerüljenek a természet egészével és egyes elemeivel, megismerjék a táborhely környékén előforduló fő fa- és cserje-, madár- és rovarfajokat, az adott hegységet felépítő kőzetanyagokat, a táborszéli patakban élő vízi makrogerincteleneket, a legfontosabb gyógynövényeket és hatásukat, népdalokat, egyszerűen elkészíthető tábori ételeket, a helyben élő emberek régi és mai életét, a Naprendszer bolygóit, elsajátítsák a táborüzgyűjtés és a tájékozódás módszereit, mindeközben csoportmunkára és együttműködésre neveljük őket.

A szakmai programok során több dimenzióból is megtapasztaltatjuk a természeti elemeket és jelenségeket nagyító használata, levél- és kéreglenyomat készítése, különböző színű virágszirom-darabok összegyűjtése (öntapadó kártyára), apró kompozíciók készítése, nyomolvasás, kőzeteknél egyszerű vegyi vizsgálati módszerek segítségével, amelyek mind a sokféleség értékének és szépségének felismerését szolgálják. Ugyanarra a jelenségre többféleképpen is felhívjuk figyelmüket, például versek, mondókák, népdalok, legendák, népi hiedelmek, mesék felhasználásával, hiszen többféle asszociációs lehetőség útján könnyebben elsajátítják a gyerekek. Nagy segítséget nyújtanak a különböző természetismereti (érzékelésfejlesztő, térérzékelő, kreativitást, empátiakészséget, fantáziát és kommunikációt fejlesztő, figyelemösszpontosító, memorizáló) játékok (Adorján 1998, F. Nagy & Molnár 2004), amelyek szintén a természeti környezethez való

érzelmi kötődést segítik. Ebben a korban a fő cél az, hogy minél több kötődést teremtsünk a gyerekek és a természet között, hogy ráismerjenek a változatosságra, a megismert és megszeretett természeti elemek védelmét, megóvását pedig érezzék fontosnak.

A Nemzeti Alaptanterv előírásai, valamint a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia (Vásárhelyi & Victor 2003) és több nemzetközi ajánlás szerint is a környezeti neveléssel kapcsolatos információkat a graduális oktatás, formális nevelés során minden tantárgyba integrálni kell. Egy kellőképpen integrált szemléletű környezeti nevelési program során ugyanakkor akár az összes (általános- és középiskolai) tantárgyat érinthetjük egyetlen témakörből kiindulva. Így például egy-egy növényfajt látva bemutathatjuk annak biológiai jellemzőit (szervezetten és rendszertan), morfológiai sajátosságait különös tekintettel a „mechanikusan működtethető” virágszerkezetre (matematika, fizika), hatóanyagait (kémia) és ezekből fakadó gyógy- vagy mérgező hatásait (orvostudomány), állati interakciók során adott színreakcióit (fizika), magyar és latin neve, népi megnevezése kialakulását (nyelvészet), bibliai vagy mitológiai szerepét (irodalom, vallástan), a hozzá kötődő történelmi személyeket, hiteles történeteket és legendákat (történelem, filozófia), szimbolikát (rajz) és hiedelmeket (néprajz), elterjedését és hazai termőhelyeit (földrajz), élőhelyét (biológia), annak kialakulását (amennyiben másodlagosan, emberi tevékenység hatására jött létre) és megőrzésének lehetőségeit (mezőgazdaság, természetvédelem), védettségi státuszát és ennek indokát (jogtudomány), utalhatunk megjelenésére nép- és műdalainkban (ének-zene) és a hozzá kapcsolódóan játszható játékokat (testnevelés), manuális foglalkozásokat (pl. növényi festőanyag kinyerése és felhasználása) (technika).

A 14–18 évesek kirándulásain (a Sündörgő táborban, ahol egy választott szakterülettel három napig foglalkoznak) bemutatásra kerülnek a tábor tágabb környezetében élő védett növény- és állatfajok, a faji és területi szintű védelem mellett a gyakorlati természetvédelmi beavatkozások módjai, szükségessége a táj és a gazdálkodás változásainak fényében. Felhívjuk figyelmüket a domborzat és az ökológiai háttér változásaihoz, illetve az emberi tevékenységekhez kötődő élőhelyekre, megkülönböztetünk több élőhelytípust (ebben nagy szerepe van az útvonalválasztásnak). Hallanak a természetben fellelhető ehető növényi részek elkészítéséről, a régi népi gyógymódokról, a vízszennyezés során átalakuló vízi makrogerinctelen faunáról, a geológiai folyamatokról és azoknak a jelenlegi élővilág kialakulásában betöltött szerepéről. Kőzeteket, ásványokat és ősmaradványokat gyűjtenek, megismernek több mérgező növényt és a gyógynövények

alkalmazási módjait részleteiben is, hajnali madarászon és éjszakai csillagászon vesznek részt. Célunk a többoldalú látásmód, a globális gondolkodás kialakítása, a jelen megismertetése a múlt feltárásával és egy ökológiailag érzékeny életmódú jövőkép kialakításával egyidejűleg, a pazarlásra épülő fogyasztói társadalom visszasságainak bemutatásával (elsősorban esti beszélgetések során).

Mindezen célok eléréséhez, a programok során fő módszerünk a rácsodálkoztatás, a természet megismertetése és megszerettetése felszabadult hangulatban, a közvetlen tapasztalásra és a megélt helyzetekre építve, ahol a gyermekek aktív közreműködői saját tanulási folyamatuknak. Hangsúlyt fektetünk ugyanakkor a közösségi tudat fejlesztésére is.

Önkéntesek feladatai és ezek meghatározása, vezetése

A tábor vezetőjét a szervező önkéntesek közössége választja ki a szervezés időszakában. Karizmatikus, hiteles, és határozott fellépésű személyiségének rendelkeznie kell irányítási, delegálási, adminisztrációs készséggel, logisztikai és időérzékkel. Vezetési képességeken belül rendelkezzen motiválási, feladat- és problémamegoldó, konfliktuskezelő és döntési képességgel. Fogékony közeg, támogató közösség kialakítására, felismerésére legyen képes.

Önkéntesek vezetése esetén gyökeresen más stratégiát kell követnünk, mint a fizetett alkalmazottak irányításakor. Tekintettel arra, hogy az önkéntesek lelkesedésből, elkötelezettségéből dolgoznak, közösen meghatározott célokért, közösen kialakított munkarend szerint, így nagyobb nyitottságra és megengedőbb légkörre van lehetőségünk. A vezető nehéz helyzetbe kerül abból a szempontból, hogy inkább barátokat, mint munkatársakat kell vezetnie, ugyanakkor mindez inkább koordinálás, mint irányítás. Ehhez szükséges a feladatkörök és azok határidejének pontos meghatározása, és ezek önkéntes elvállalásának ösztönzése, nagyjából egyenlő terhelés kialakításával a csapaton belül.

Az érvényben lévő munkaügyi szabályozások értelmében az önkéntesekkel önkéntes szerződéseket kell kötni, amelyben az önkéntes kötelezettséget vállal a rá kirótt feladatok elvégzésére, ennek kikényszerítésére azonban nincs mód és nem is szerencsés. Késedelmes vagy hiányos teljesítés veszélye esetén a közös cél és a többi csapattag munkájának veszélybe kerülésére hivatkozhatunk. Elengedhetetlen a sikerek közös átélése, a rendszeres pozitív visszacsatolás. Elismerésünknek adjunk hangot szélesebb körben, viszont soha ne bíráljunk személyeket a csapat előtt nyilvánosan. Negatív visszacsatolások esetén használjuk

a pozitív-negatív-pozitív hármas technikát: először dicsérjük, majd beszéljük meg az önkéntessel a problémákat és végül pozitív visszajelzéssel zárjuk a beszélgetést (Bundai *et al.* 2009).

Az önkéntesek feladatai igen sokfélék, tekintettel arra, hogy teljes egészében nekik kell megszervezniük a tábor életét, minimális infrastruktúra használatával. A megvalósítást megelőző feladatok a táborhelykeresés, a pályázatírás, az engedélykérelmek összeállítása és kezelése, a meghirdetés és a jelentkezések gyűjtése, a keretmese forgatókönyvének részletes kidolgozása, a tábori menü és a 10-12 gyermekből álló családok összeállítása. A megvalósítás során legfontosabb feladataik a táborhely kialakítása (közösségi sátrak felállítása mellett bronzkori jellegű földbe ástott tűzhelyek kialakítása, emésztőgödörök ásása stb.), a beszerzés (különös tekintettel az élelmiszer- és vízszállítás), a konyha működtetése és a gyermekek ottani munkájának vezetése, valamint a gyermekek felé „24 órás szolgálat” ellátása (családok felügyelete, szakmai és délutáni foglalkozások vezetése stb.).

A tábort követő feladat a pénzügyi elszámolás elkészítése, az értékelés (az egész tábor szintjén és a családok szintjén egyaránt), a táborfelszerelésen esett hibák kijavítása, illetve évközi találkozók szervezése.

Értékelés

Az elmúlt 25 év Süni táborában újfajta, összetett pedagógiai módszer, személyiségközpontú egyéni és közösségi nevelés fejlődött ki az egyéni felfedezés ösztönzésével a közvetlen tapasztalásra és a megélt helyzetekre építve, emóciókon keresztül közelítve, az egyéni kötődés kialakítása közben a közösségi tudatot is fejlesztve.

A tábort szervező és lebonyolító önkéntesek döntő része ebben a közösségben nőtt fel, így hitelesen képviseli nemcsak szakmai, hanem szemléleti és metodológiai oldalról is mindazt, amit e táborok hordoznak, valamint a feladatok nagy részét jól ismeri és szükségességüket adott helyzetben felismeri. A megvalósítás során adódó kisebb feladatokat nagyjából egyenlő arányban önkéntesekre delegálva megosztható a felelősség, ami nemcsak a vezető terheit csökkenti, hanem növeli az önkéntesek elkötelezettségét is és hatékonyabbá teszi a munkát. Több éves nyári szabadságuk terhére vesznek részt teljes egészében önkéntesként a táborhely kialakításában, csoportok éjjel-nappali felügyeletében és szakmailag hiteles, ugyanakkor emocionális oldalról is feltöltött, látványos

és izgalmas kirándulások vezetésében. A tábor haladó változatából (Sündörgő tábor) kinövő gyerekeket segédként bevonva pedig a célcsoport tagjait is megtarthatjuk e nemes pályán.

*

Köszönetnyilvánítás – Köszönetünket fejezzük ki egykori Süni táborbeli mestereinknek, Breuer László Suminak, Czippán Katalinnak, Kizsel Vilmosnak, Standovár Tibornak és Szilágyi Lászlónak, valamint mindenkinek, aki szervezőként vagy résztvevőként hozzájárult az elmúlt 25 év táboraiban a Süni tábor, mint pedagógiai módszer kialakításához és gyakorlásához.

Irodalomjegyzék

- Adorján, R. (1998): *Magonc – természetismereti játékok az erdőben*. – Mecsek Erdészeti Rt., Pécs, 91 pp.
- Bundai, Zs. & Filó, A. & Malatinszky, Á. (szerk.) (2009): *Süni – természetismereti nomád táborok szervezésének praktikuma*. – Pangea Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület, Vác, 142 + 95 + 55 + 87 pp.
- F. Nagy, Zs., & Molnár, Á. (2004): *Természetismereti játékgyűjtemény*. – Ökológiai Intézet a Fenn tartható Fejlődésért Alapítvány, Miskolc, 37 pp.
- Huckle, J., & Sterling, S. (1996): *Education for Sustainability*. – Earthscan, London, 236 pp.
- Lehoczky, J. (1999): *Iskola a természetben, avagy a környezeti nevelés gyakorlata*. – RAABE Klett Könyvkiadó, Budapest, 258 pp.
- Vásárhelyi, T., & Victor, A. (szerk.) (2003): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. – Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest, 174 pp.
- Wheeler, K. A., & Bijur, A. P. (2001): *A fenntarthatóság pedagógiája – A remény paradigmája a XXI. század számára*. – Körlánc Egyesület, Budapest, 170 pp.
- http1: http://www.earthcharterinaction.org/invent/images/uploads/echarter_hungarian.pdf

Involvement of volunteers into environmental education of age 8-18: 25 years of the Hedgehog Camps

Malatinszky Ákos¹, Ádám Szilvia¹, Benicsek Mihály², Bundai Zsófia²,
Fehérvári Bence² and Filó Andrea²

¹*Szent István University, Institute of Environmental and Landscape Management,
Dept. of Nature Conservation and Landscape Ecology, 2103 Gödöllő, Páter K. 1.*

²*Pangea Cultural and Environmental Association, 8426 Pénzesgyőr, Béke u. 57.
e-mail: malatinszky.akos@kti.szie.hu*

The „Süni” (Hedgehog) summer camps on knowledge of nature, organized by Pangea Cultural and Environmental Association for children between 8 and 18, are effective means of environmental education. Most important aim of these programs is to create direct connections between children and nature by making them get experiences on elements and phenomena of nature from different dimensions, while improving their skills on cooperation. The main aim is to create as many connections between children and nature as possible, in order to make them recognize the diversity and investigate in further exploration as well as create a claim for the preservation of living beings as being adults. Daily activities are integrated into a complex system by a frame story. Most of the organizer volunteers have grown up within this community and thus, they are genuine representatives of all these camps carry from scientific and methodological aspects. Their tasks are taken responsibly, however, their leadership is complex and needs different strategies than the ordinary ones.

Keywords: environmental education, camp, volunteer, experience pedagogy.